

Derleme Makale

MEDYANIN JEOPOLİTİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Canan EYİĞÜN²

ÖZ

Medyanın jeopolitiği, medyanın jeopolitik gerçekliklerin tasarlanmasındaki rolünün yanı sıra en etkili medya kuruluşlarının bulunduğu coğrafyalar hakkında bilgi vermekte, medya hiyerarşisini göstermektedir. Devletlerin yönetim anlayışları, sert ve yumuşak güç unsurları medya hiyerarşisini belirlemektedir. Medya kuruluşları merkez ülkelerinin üstünlüklerinden faydalanarak imtiyazlı bir konuma sahip olabilmektedir. Bu çalışmada, basın özgürlüğü üzerinden medyanın jeopolitiğini açıklamak, böylece medya hiyerarşisini göstermek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ülkeleri özgürlük derecelerine göre sınıflandıran ve böylece jeopolitik tahayyüllerin oluşmasına aracılık eden Freedom House'un özgür ve bağımsız medyaya dair son raporu incelenmiş, Wallerstein'in modern dünya sistemleri analizinden hareketle merkez, yarı çevre ve çevre olarak sınıflandırılan bazı ülkelere ait verilerin betimsel analizi yapılmıştır. Ayrıca analize dâhil edilen ülkelerin demokrasi seviyelerine değinilmiştir. Siyasi haklar ve vatandaşlık hakları açısından özgür olarak sınıflandırılan ülkelerin coğrafyasının aynı zamanda özgür medyanın da coğrafyası olduğu, medyanın jeopolitiğini ülke özelliklerinin belirlediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Medyanın Jeopolitiği, Medya Hiyerarşisi, Demokrasi, Basın Özgürlüğü

An Evaluation on the Geopolitics of Media

ABSTRACT

The geopolitics of media gives information about the role of the media in designed geopolitical realities as well as the geographies where the most effective media organizations are located, and shows the media hierarchy. The management mentality, hard and soft power elements of states determine the media hierarchy. Media organizations could have a privileged position by taking advantage of the central countries. In this study aimed to explain the geopolitics of media through freedom of the press and thus to show the media hierarchy. Accordingly, Freedom House which classifies countries according to their degrees of freedom and thus mediates the formation of geopolitical imaginations, the latest report of it on free and independent media has been examined, and based on Immanuel Wallerstein's theory of modern world systems, descriptive analysis of data belonging to some countries classified as core, semi-periphery and periphery has been made. In addition, the democracy levels of the countries included in the analysis are also mentioned. It is determined that the geography of the countries classified as free in terms of political rights and civil liberties is the geography of free media, the characteristics of the countries determine the geopolitics of media.

Keywords: Geopolitics, The Geopolitics of Media, Media Hierarchy, Democracy, Freedom of the Press

¹ Bu makalede "Jeopolitik Üzerine ve Medyanın Jeopolitiği" hususundaki açıklamalar yazarın "21. Yüzyılda Savaşın Medyatik İnşası: Yeni Soğuk Savaş ve Türkiye" adlı -henüz tamamlanmamış- doktora tezinden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, cananeygn@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-0871-0341

Giriş

Jeopolitik, yer şekilleri gibi fiziki unsurların yanında iklim, doğal kaynaklar, nüfus ve kültür gibi unsurların da hesaba katılarak coğrafyanın siyaset üzerinde etkili olduğunu ileri süren yaklaşımdır. Devletlerin kimlikleri, eylemleri ve ilişkilerini belirleyen coğrafya siyasi, ekonomik ve kültürel mirasın mekânıdır. Bu mekân, devletlerin izledikleri politikalar neticesinde değişime uğrayabilmektedir.

Jeopolitik ve medya ilişkisi ise medyanın jeopolitik gerçeklikleri tasarlama gücünden doğmaktadır. Ülke özelliklerine bağlı olarak değişiklik gösteren bu güç siyasi, ekonomik, sosyal ve jeopolitik faktörlerden etkilenmektedir. Medya, siyasi ve ekonomik üstünlüğün yanında kültürel üstünlük de kurmak isteyen, gerçekleri kendi çıkarları doğrultusunda kurgulayan devletlerin elinde stratejik bir silah haline gelmektedir. Uluslararası medya, farklı kültürlerle ait jeopolitik tahayyüller üreten ve bunları küresel düzeyde yayma gücüne sahip olan medyadır. Bu nedenle yumuşak gücünü artırma, dünya kamuoyunu şekillendirme arzusunu taşıyan her devlet uluslararası medyaya talep göstermektedir. Uluslararası medya kuruluşları, merkez ülkelerinin gücünden de faydalanarak kendi aralarında bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Bu hiyerarşi, jeopolitiği tasarlama aşamasında hangi ülke medyasının öne çıktığını, dolayısıyla medyanın jeopolitiğini göstermektedir. Medyanın jeopolitiği haberin, bilginin, kurgulanmış gerçeğin dünyaya “nereden” yayıldığına işaret etmektedir.

Çalışmada jeopolitiğin tasarlanmasında medyanın rolüne, medyanın jeopolitiğinin aynı zamanda medya hiyerarşisini gösterdiğine, ülke özelliklerinin medyanın jeopolitiğini belirleyen en önemli unsur olduğuna değinilmiş; basın özgürlüğü üzerinden medyanın jeopolitiği ve medya hiyerarşisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Freedom House tarafından en son yayımlanan ve ülkelerin özgürlük seviyelerini gösteren Küresel Özgürlük (Global Freedom) ile Özgür ve Bağımsız Medya (Free and Independent Media) raporlarından hareketle farklı ülkelerdeki siyasi ve ekonomik durum ile basın özgürlüğü ilişkisine değinilmiş, Immanuel Wallerstein'in modern dünya sistemleri analizinde merkez, yarı çevre ve çevre olarak tanımlanan güçlerin günümüzdeki temsillerinden yola çıkılarak dünyanın en büyük ekonomik güçleri arasında yer alan ABD, Çin, Birleşik Krallık, Japonya ve Almanya merkez; Brezilya, Güney Kore, Hindistan, Meksika, Rusya ve Türkiye yarı çevre; Afganistan, Angola, Belarus, Bolivya, Libya, Sudan ve Tunus ise çevre ülkeler olarak analize dâhil edilmiştir. Özgürlüğün demokrasiyle olan bağı da göz önünde bulundurularak The Economist Intelligence Unit'e ait 2019 Demokrasi Endeksi (Democracy Index 2019)'nden söz konusu ülkelerin demokrasi anlayışları tespit edilmiş, özgürlük, basın özgürlüğü ve demokrasi seviyeleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Bu

doğrultuda çalışmada ilk olarak jeopolitik kavramı ele alınmış, jeopolitik tahayyüller üreten ve küresel medya hiyerarşisini gösteren medyanın jeopolitiğinden bahsedilmiştir. Demokrasi, özgürlük ve basın özgürlüğü üzerinden merkez, yarı çevre ve çevre olarak kabul edilen ülkelerin mevcut durumları betimsel analize tabi tutulmuştur. Demokrasi ve özgürlük endekslerinde üst sıralarda yer alan ülkelere ait medya kuruluşlarının jeopolitiği tasarlamada daha etkili oldukları, medya hiyerarşisinde de üst sıralarda yer aldıkları ileri sürülmüştür.

Jeopolitik Üzerine

Coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisine odaklanan jeopolitik kavramı ilk kez 19. yüzyılın sonunda Rudolf Kjellen tarafından kullanılmıştır. Jeopolitik, coğrafyadan kaynaklanan etkileşimleri ve güç mücadelelerini incelemektedir (Defay, 2005, s. 7-8). Uluslararası davranışı açıklamak için kullanılan, coğrafi değişkenlerin siyasi kimlik ve eylem üzerinde etkili olduğunu ileri süren dış politika analiz yöntemidir (Evans ve Newnham, 2007, s. 331).

Jeopolitik, küresel rekabet içerisinde coğrafi faktörlerin oynadığı rolü açıklamaya yönelirken söz konusu rekabetlere sahne olan mekânın siyasi, ekonomik, kültürel ve ideolojik boyutları da göz önünde bulundurulmaktadır. Ulusal veya uluslararası çıkarların sınırlarını belirleyen, coğrafya ve siyaset ilişkisine dikkat çeken jeopolitiğe ilişkin diğer tanımlar şu şekildedir:

Coğrafyayı siyasi ve askeri mücadele alanı olarak gören Yves Lacoste (2014, s. 50)'a göre jeopolitik; devletlerin belli bir coğrafyada yaşayan insanları denetlemek ve organize edebilmek için ihtiyaç duydukları stratejik bilgilerdir. Stratejik bilginin içeriğini iklim, bitki örtüsü, doğal kaynaklar ve demografi gibi coğrafyanın fiziki ve beşeri özelliklerini gösteren unsurlar oluşturmaktadır.

Jeopolitik; mekânları kontrol etmek ve kitleleri sınıflandırmak için birbirleriyle rekabet halinde olan devletlerin uygulamalarını haklı çıkarmaya yönelik izledikleri politikalarıdır. Bölgesel stratejilerin uygulanması, eylemlere meşruiyet kazandıracak bir dünya görüşünün oluşturulması, mevcut durumun tanımlanmasının yanında serbest pazarın ve demokrasinin yayılması gibi konuları jeopolitikten kaynaklanan güç ilişkileri üzerinden açıklayan eleştirel jeopolitik yaklaşım (Flint, 2006, s. 13-16) kavrama yüklenen farklı anlamları göstermektedir.

Klaus Dodds haritalar, tablolar ve fotoğraflarla görselleştirilen jeopolitiği iki şekilde ele almıştır. İlki "demir perde", "haydut devletler" ve "üçüncü dünya ülkeleri" gibi zihinsel şablonlar kullanarak küresel düzen hakkında coğrafi nitelikli tanımlamalara yer veren jeopolitik anlayıştır. İkincisi ise "demir perde" ve "şer eksen" gibi etiketlerden yola çıkarak mekânların, toplumların ve bunlara eşlik eden

kimliklerin nasıl algıladıklarını sorgulayan, siyasi ve coğrafi farklılıklara odaklanan jeopolitik yaklaşımdır (Dodds, 2007, s. 4-5).

Jeopolitiğe dair tanımlardan hareketle kavramın siyaset bilimi ve coğrafyanın etkileşiminden doğan bir yaklaşımı ifade ettiğini söylemek mümkündür. Jeopolitik, devletlerin ulusal ve küresel siyasetlerini belirleyen coğrafi değişkenlere dikkat çekerken aynı zamanda izledikleri politikalara meşruiyet kazandırmalarının da bir yoludur.

Bölgesel ya da küresel hâkimiyeti sağlamak adına coğrafyanın denetlenmesine işaret eden jeopolitikle birlikte jeostrateji kavramı da kullanılmaktadır. Jeostrateji devletlerin coğrafi veriler aracılığıyla elde ettikleri bilgilerden faydalanarak oluşturdukları coğrafya temelli stratejilerdir (Boniface, 2018, s. 11). Zbigniew Brzezinski (2018, s. 14)'ye göre ise jeostrateji "*jeopolitik çıkarların stratejik idaresi*" dir. Coğrafya üzerinden şekillenen stratejiler devletlerin iç ve dış politikalarını etkilerken aynı zamanda güvenlik anlayışlarının belirlenmesinde de rol oynamaktadır.

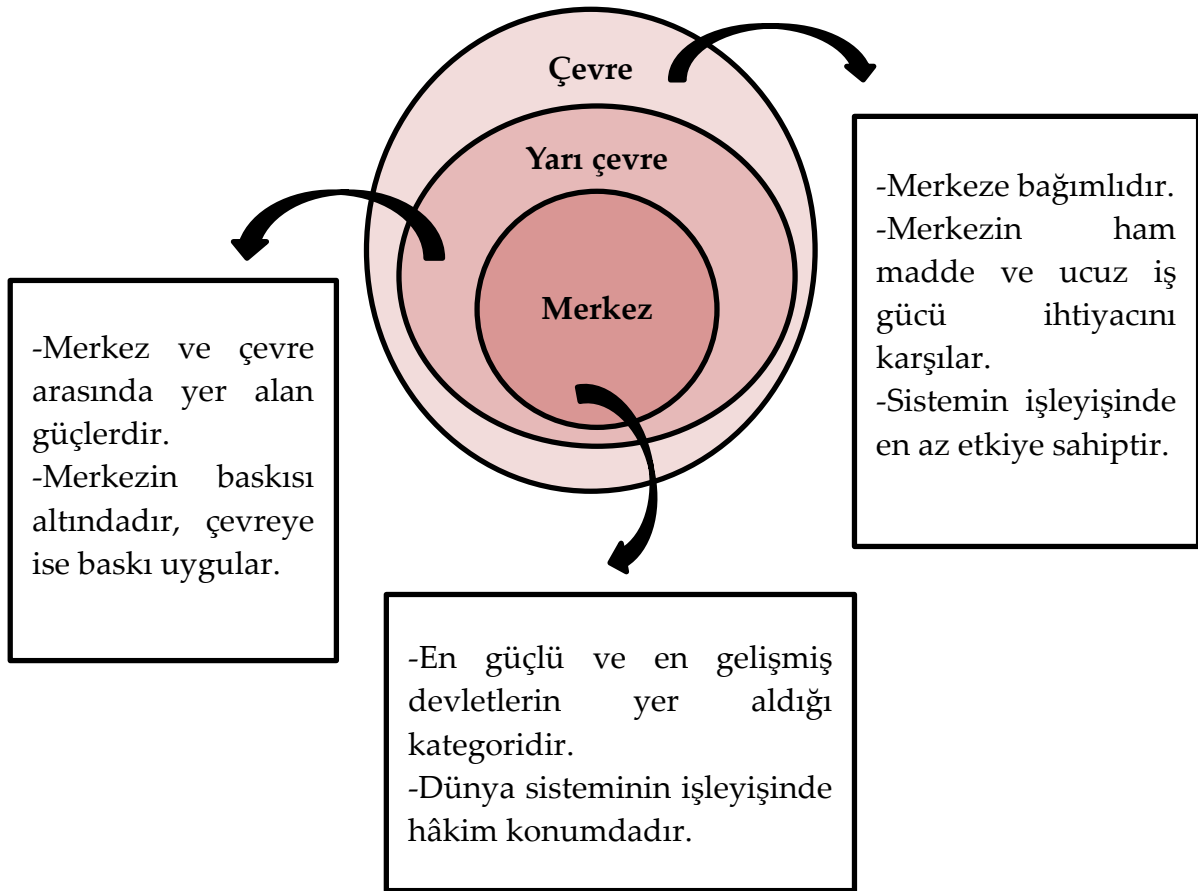
Devletlerin dış politikalarını yönlendiren siyasi coğrafya varsayımlarından oluşan çeşitli jeopolitik kodlar bulunmaktadır. Çıkar, tehdit ve önlem anlayışlarının yanı sıra devletlerin dünyaya dair görüşlerini de içeren jeopolitik kodlar yerel, bölgesel ve küresel olmak üzere üç düzeyde ortaya çıkmaktadır. Jeopolitik kodlar, devletlerin sahip oldukları güç unsurları ve imajla yakından ilgilidir. Yerel kodlar yakın çevreyle, bölgesel kodlar bulunulan coğrafyayla küresel kodlar ise dünyayla ilgili jeopolitik görüşleri içerirken her ülkenin yerel, çoğu ülkenin bölgesel ve az sayıda ülkenin ise küresel kodları bulunmaktadır (Flint ve Taylor, 2014, s. 49). Jeopolitik kodlar, farklı güç unsurlarına sahip devletler arasında hiyerarşik ilişkilerin kurulmasına yol açmaktadır.

Merkez, Yarı Çevre ve Çevre Ülkeler

Gelişmiş, gelişmekte ve geri kalmış ülkeler arasındaki yapısal ilişkiyi tarif etmek için kullanılan merkez-çevre söylemi mekânsal bir metafora karşılık gelmektedir (Marshall, 1999, s. 489). Siyasi, ekonomik, askeri, coğrafi, bilimsel, sosyo-kültürel değişkenlerin etkili olduğu merkez-çevre ayrımı Immanuel Wallerstein'in modern dünya sistemleri analizinde özellikle kapitalist ekonomik düzen üzerinden ele alınmıştır. Wallerstein'in modern dünya sistemi, kapitalist bir dünya ekonomisine işaret etmektedir ve bu sistem içerisinde devletler merkez, yarı çevre ve çevre olmak üzere hiyerarşik şekilde sıralanmaktadır. Söz konusu hiyerarşiyi devletlerin siyasi ve ekonomik yapıları belirlemektedir (Wallerstein, 2016, s. 44-45).

Merkez; küresel siyaset ve ekonomide en fazla söz sahibi olan, sistemin işleyişini düzenleyen ve kontrol eden, ekonomik üstünlüğün getirdiği askeri, teknolojik, yüksek gelir ve yüksek eğitim düzeyi gibi avantajları bulunan gelişmiş ülkelerdir. Yarı çevre; daha çok gelişmekte olan ülkelerin yer aldığı kategoridir. Merkez ve çevre arasında bulunan yarı çevre ülkeler, merkezin baskısı altında korumacı politikalara yönelirken çevreden uzaklaşıp merkeze doğru ilerlemeye çalışmaktadır. Az gelişmiş veya geri kalmış ülkelerden oluşan çevre ise merkeze bağımlıdır ve küresel ekonomik sistem içerisinde en az etkiye sahiptir. Merkezin ham madde ve ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamaktadır (Wallerstein, 2018, s. 52-62). Dünya ekonomisindeki hiyerarşiyi gösteren merkez, yarı çevre ve çevre ilişkisi devletler arasındaki güç farklılıklarını da ortaya koymaktadır.

Şekil 1: Merkez, Yarı Çevre ve Çevre Devletler

Merkez-çevre kavramları Bağımlılık Okulu tarafından da kullanılmıştır. Gelişmişlik seviyelerine göre ülkeler arasındaki yapısal eşitsizliklere odaklanan Bağımlılık Okulu, az gelişmişliğin sorumlusu olarak ileri kapitalist düzeni görmektedir. Gelişmiş ülkelere ekonomik ve teknik açıdan bağımlı olan ülkelerin sömürü, yoğun kontrol ve baskı altında dezavantajlı konuma düştükleri, söz konusu bağımlılıkların siyasi ve kültürel kontrolü de beraberinde getirdiği ileri sürülmektedir (Marshall, 1999, s. 55).

Yine merkez-çevre ilişkisini ele alan ancak küresel haber akışını inceleyen başka bir yaklaşıma göre dünya egemen merkez ve bağımlı çevre topraklara bölünmüş durumdadır. Merkezin sahip olduğu ekonomik ve teknolojik avantajlar aracılığıyla çevreye karşı kurduğu haber akışı üstünlüğü, habere ulaşma ve yayma süreçlerinde merkeze olan bağımlılığın artmasına yol açmaktadır. Ayrıca kuzeyin gelişmişliği, güneyin ise geri kalmışlığı temsil ettiği merkez-çevre benzeri bir yapıda da kuzeyin güneye karşı haber akışı üstünlüğüne sahip olduğu dile getirilmektedir (McQuail ve Windahl, 2010, s. 271-272).

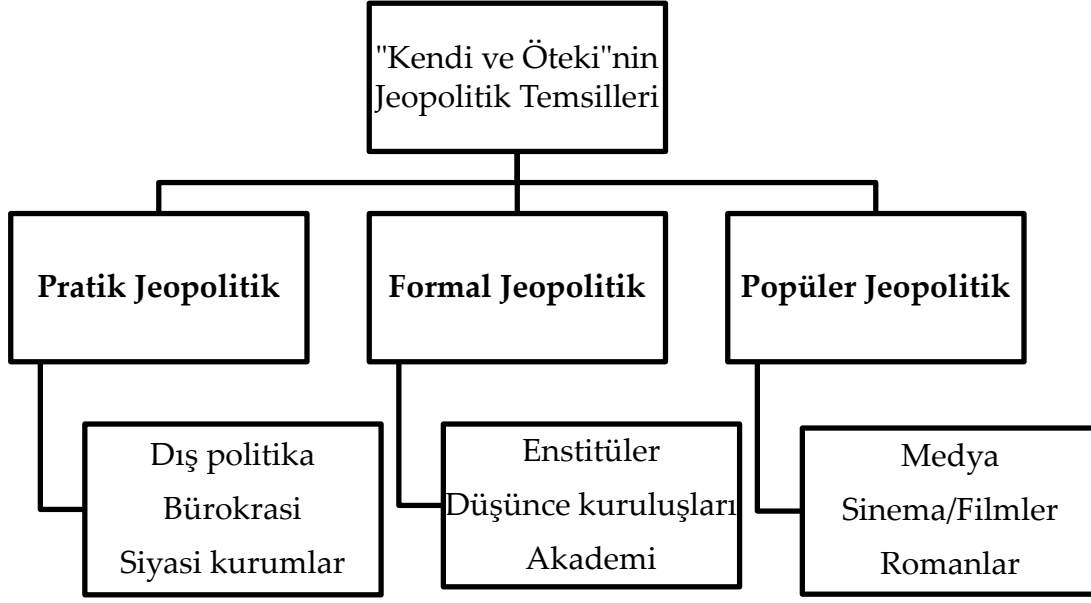
Mekânsal bir ifade olan merkez, çevre ve yarı çevre kategorileri belli bir coğrafyanın fiziki ve beşeri özelliklerini yansıtmaktadır. Fiziki ve beşeri farklılıklardan yani jeopolitikten kaynaklanan ayrıcalık veya dezavantajlar devletlerin yapısal özelliklerini belirlerken devletler arasındaki hiyerarşik yapıyı da beslemekte, dünya sistemi özellikle siyasi ve ekonomik anlamda güçlü olan devletler tarafından biçimlendirilmektedir.

Medyanın Jeopolitiği

Medyanın jeopolitiği ile kastedilmek istenen jeopolitik gerçekliklerin tasarlanmasında medyanın oynadığı roldür. Medya, jeopolitik çıkarların ve stratejilerin duyurulma, anlatılma ve düzenlenme aşamalarında devreye girerek jeopolitiğin kurgulanmasında görev almaktadır. Medyanın jeopolitiği, dünyanın en etkili/güçlü medya kuruluşlarının bulunduğu coğrafya hakkında da bilgi vermektedir.

Siyasetçiler ve medya elitleri dünyayı ve kendi konumlarını temsil etmek, olayları, insanları ve mekânları çerçevelemek için medyanın jeopolitiği tasarlama gücünden faydalanmaktadır (Dodds, 2007, s. 149). Pratik, formal/resmî ve popüler olmak üzere üç başlık altında toplanan jeopolitik söylem, “kendi ve öteki”nin kim olduğuna dair temsiller üretmektedir. Siyasetçiler ve bürokratların aktör olarak yer aldığı pratik jeopolitik; akademisyenler, uzmanlar ve stratejistlerin yer aldığı formal jeopolitik ötekinin jeopolitik temsilinin siyasi ve entelektüel açıdan inşasına işaret etmektedir. Popüler jeopolitik ise medya ve popüler kültüre ait yapılar aracılığıyla coğrafyanın kitleler tarafından nasıl algılandığını incelemektedir (Tuathail ve Dalby, 1998, s. 4).

Şekil 2: Pratik, Formal ve Popüler Jeopolitik

Kaynak: (Tuathail ve Dalby, 1998, s. 5'ten uyarlanmıştır).

Zamanın ve mekânın nasıl algılandığı üzerinde etkisi olan medya, kendi sanal coğrafyasını ve cemaatini oluşturmakta, görüntüler aracılığıyla öteki veya egzotik olan hakkında imajlar üretmektedir (Morley ve Robins, 2011, s. 181). Medya eliyle oluşturulan imajlar sayesinde kitleler, farklı coğrafyalara ve ötekilere dair fikir sahibi olmaktadır.

Medya tarafından üretilen temsil ve söylemlerin küresel düzeyde etki yaratabilmesi medyanın uluslararası gücüne bağlıdır. Uluslararası medya hem iç hem de uluslararası kamuoyuna hitap etme avantajına sahip olduğundan jeopolitiğin kurgulanan temsillerinin geniş kitlelere ulaştırılması ve paylaşılması daha kolay gerçekleşmektedir. Uluslararası medyanın kitleler üzerindeki etkileri ve jeopolitiği kurgulamadaki gücü ise merkez ülkelerinin özelliklerine göre değişebilmektedir.

Medyanın jeopolitiği, medya hiyerarşisini göstermektedir. Bazı medya kuruluşları merkez ülkelerinin siyasi ve ekonomik üstünlüklerden faydalanarak imtiyazlı bir konuma sahip olabilmektedir. Uluslararası alanda söz sahibi olan ülkelere ait medya kuruluşları kaynağa ve habere ulaşma, haberi yayma aşamalarında daha güçlüyken etki alanları da daha fazla olmaktadır. Örneğin; uluslararası haber ve bilgi akışının büyük kısmını elinde tutan CNN International, BBC World News, Reuters, El Cezire, Agence France Presse (AFP), Associated Press (AP), TASS gibi televizyon kanalları ve haber ajansları; BBC Radio ve Voice of America (VOA) gibi radyolar; Hollywood gibi sinema endüstrileri belli bir coğrafyada ortaya çıkmalarına

rağmen uluslararası toplumu etkileme özelliğine sahiptir. France 24, Russia Today (RT), Sputnik, China Radio International (CRI), Xinhua ve China Global Television Network (CGTN) de uluslararası medya kuruluşlarıdır.

Medya jeopolitik tahayyülleri kitlelere ulaştırmakta, ülkeleri/coğrafyaları çerçevelemekte, temsiller üzerinden kişi, mekân ve olaylar hakkında fikirler sunmaktadır. Örneğin; Ortadoğu çoğunlukla savaş, çatışma ve terörle anılırken Afrika açlık, susuzluk, fakirlik ve iç savaşlarla gündeme gelmekte ve tehlikeli coğrafyalar koduna sahip olmaktadır. Demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerin temsilcisi olma iddiasında bulunan ABD ve Avrupalı ülkeler ise medyanın da desteğiyle küresel kamuoyunun dikkatini ve ilgisini üzerlerine çeken coğrafyalardır.

Devletlerin dünyaya dair görüşlerini içeren jeopolitik kodlar, güçlülerin zayıflara fikirlerini dayattığı bir tesirler hiyerarşisinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yerel, bölgesel ve küresel düzeyde işleyen jeopolitik kodların her biri devletlerin kendilerine ve ötekilere biçtiği imaj planlarıyla ilgilidir (Flint ve Taylor, 2014, s. 49). Tesirler hiyerarşisinin tepesinde yer alan devletler siyasi, ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel alana ait hâkim fikirlerini dolaşıma sokarken kontrol edebilme yetisine de sahip olduğu bazı uluslararası medya kuruluşlarının gücünden faydalanmaktadır. Diğer bir deyişle medya, tesirler hiyerarşinin kurulması ve devam ettirilmesi için devletlerin başvurdukları araçlar arasındadır. Hegemon devletler ya da kurumlar tarafından belirlenen kategorilere yerleştirilen ve verili kodlarla anılan yapılara dair algıların oluşmasında medyanın iş birliği/suç ortaklığı etkili olmaktadır.

Jeopolitik üstünlükten beslenen medya hiyerarşisi ülkelerin yönetim anlayışlarıyla da ilişkilidir. Demokrasi, özgürlük ve refah gibi kavramlarla özdeşleştirilen, siyasi ve ekonomik anlamda güçlü, görece olumlu imaja ve inanılabilirliğe sahip ülkelere ait medya kuruluşlarının küresel toplum üzerindeki etkisi de daha fazla olabilmektedir. Siyasi, askeri ve ekonomik anlamda küresel siyasetin ağırlık merkezlerinden olan bazı otoriter ülkeler de sahip oldukları uluslararası medya vasıtasıyla ideolojik mücadelede yer almaktadır.

Basın Özgürlüğü Üzerinden Medyanın Jeopolitiğini Yorumlamak

Düşünce ve ifade özgürlüğüyle bağlantılı bir kavram olan basın özgürlüğü; medyada çoğulculuğu ve bağımsızlığı korumak için tasarlanan, *“medya yayınlarını kapsayacak şekilde genişletilmiş ifade özgürlüğü hakkı”*dır (Chandler ve Munday, 2018, s. 44). Farklı görüşlere yer vermek, kamuoyunu bilgilendirmek, iktidarı denetlemek için gerekli olan kitle iletişim araçlarından faydalanarak düşünce ve kanaatleri kamusal

alandanda özgürce ifade edebilme özelliğidir (Thompson, 2008, s. 359) Basın özgürlüğü en basit tanımıyla kitle iletişim araçları vasıtasıyla haber, bilgi ve düşünceleri serbestçe açıklama ve yayma özgürlüğüdür.

Medya, demokrasi anlayışının hâkim olduğu ülkelerde yasama, yürütme ve yargının ardından dördüncü güç olarak kabul edilmekte, demokrasiler için elzem olan bilgili yurttaşın inşasında rol oynamaktadır. İktidarın kötüye kullanılmasını engellemek için birbirlerine ihtiyaç duyan demokrasi ve medya hem toplumun özelliklerinden etkilemekte hem de toplumu etkilemektedir (Keane, 2015, s. 165). Siyasi, sosyal ve kültürel yapısı farklı olan toplumların beklentileri doğrultusunda demokrasiye yükledikleri anlamlar da farklı olmaktadır. Birey, toplum ve devlet ilişkisini daha çok kültürel doku içerisinde düzenleyen demokrasi, toplumun eğitim düzeyi, ekonomik durumu, dili, dini ve coğrafi şartları gibi unsurlardan etkilenmektedir. Siyasi, hukuki ve kültürel yapılar üzerine kurulan demokrasi anlayışı kendi sistemine uygun birey ve toplum modeli oluşturmakta, bireysel/toplumsal özgürlükleri ve hakları güvence altına almaktadır (Ural, 1999). Bu görüşlere dayanarak demokrasinin içselleştirildiği devletlerde/toplumlarda siyasi haklar ve vatandaşlık hakları, bireysel ve toplumsal özgürlükler hem hukuki hem de kültürel güvence altında olduğundan, kamuoyu adına iktidarı denetleme iddiasında bulunan basının demokratik sistemlerde özgür ve bağımsız olma eğiliminin daha fazla olduğu söylenebilir.

Demokrasi, siyasi haklar ve özgürlükler üzerine araştırma yapan, raporlar üreten ABD merkezli düşünce kuruluşu Freedom House, özgürlük ve demokrasinin dünyadaki seyrini incelemektedir. Amacını demokrasinin desteklenmesi ve savunulması olarak açıklayan bu kuruluş insan hakları, küresel özgürlük, internet özgürlüğü, özgür ve bağımsız medyanın durumunu ele almaktadır. Araştırma ve raporlarıyla karar alıcıları etkilemeye çalışmakta, politik çağrılarda bulunmaktadır. Özellikle her ülkenin özgürlük seviyesini gösteren “Küresel Özgürlük” ile “Özgürlük ve Medya” konulu raporlarıyla (Freedom House, <https://freedomhouse.org/about-us>) öne çıkmaktadır.

Ülkeleri özgürlük derecelerine göre sınıflandırma, özgür ve bağımsız medya hakkında raporlar sunma çabası belli bölgelere yönelik jeopolitik tahayyüllerin oluşmasına hizmet edebilmektedir. Örneğin; Freedom House’un siyasi haklar ve vatandaşlık haklarının kullanımından yola çıkarak hazırladığı, küresel özgürlüğü

gösteren endeks¹ ülkeleri özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan şeklinde kategorilere ayırmaktadır. Freedom House aynı zamanda bu bilgileri haritalaştırarak özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan coğrafyaları görünür hale getirmektedir.

Ülke özelliklerinin medyanın jeopolitiğini/medya hiyerarşisini etkilediğini göstermek adına Freedom House'un "Küresel Özgürlük" endeksine göre merkez, yarı çevre ve çevre olarak belirlenen ülkelerinin özgürlük durumları incelenmiştir. Dünya Bankası'na² ait en son istatistiklerden yola çıkılarak dünyanın önde gelen ekonomilerinden oluşan, küresel üretimin neredeyse tamamından sorumlu olan ABD, Çin, Almanya, Japonya ve Birleşik Krallık merkez; Brezilya, Güney Kore, Hindistan, Meksika, Rusya ve Türkiye yarı çevre; Afganistan, Angola, Belarus, Bolivya, Libya, Sudan ve Tunus ise çevre ülkeler olarak analize dâhil edilmiştir.

Tablo 1: Freedom House'a Göre Merkez, Yarı Çevre ve Çevre Ülkelerde Özgürlük

Özgür	Kısmen Özgür	Özgür Olmayan
ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Japonya, Brezilya, Güney Kore, Hindistan, Tunus	Meksika, Bolivya	Çin, Rusya, Türkiye, Afganistan, Angola, Belarus, Libya, Sudan

Kaynak: (Freedom House, 2020, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores> adresinden uyarlanmıştır).

Tablo 1'de özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan kategorileri altında ülkelerin özgürlük durumları gösterilmektedir. Özgür veya özgür olmayan ülke kategorisinde birlikte yer alan ülkelerin büyük ölçüde aynı coğrafyaları paylaştıklarını, benzer demokrasi anlayışına ve yönetim şekillerine sahip olduklarını söylemek mümkündür.

ABD, Almanya, Birleşik Krallık ve Japonya gibi merkez ülkelerin yanı sıra Brezilya, Güney Kore ve Hindistan gibi yarı çevre ülkeler ile çevre ülkeler içinde bulunan Tunus'un özgür ülke kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Yarı çevre ülkelerden Meksika ile çevre ülkelerden Bolivya kısmen özgür ülkeler kategorisindedir. Merkez ülkelerden Çin, yarı çevre ülkelerden Türkiye ve Rusya,

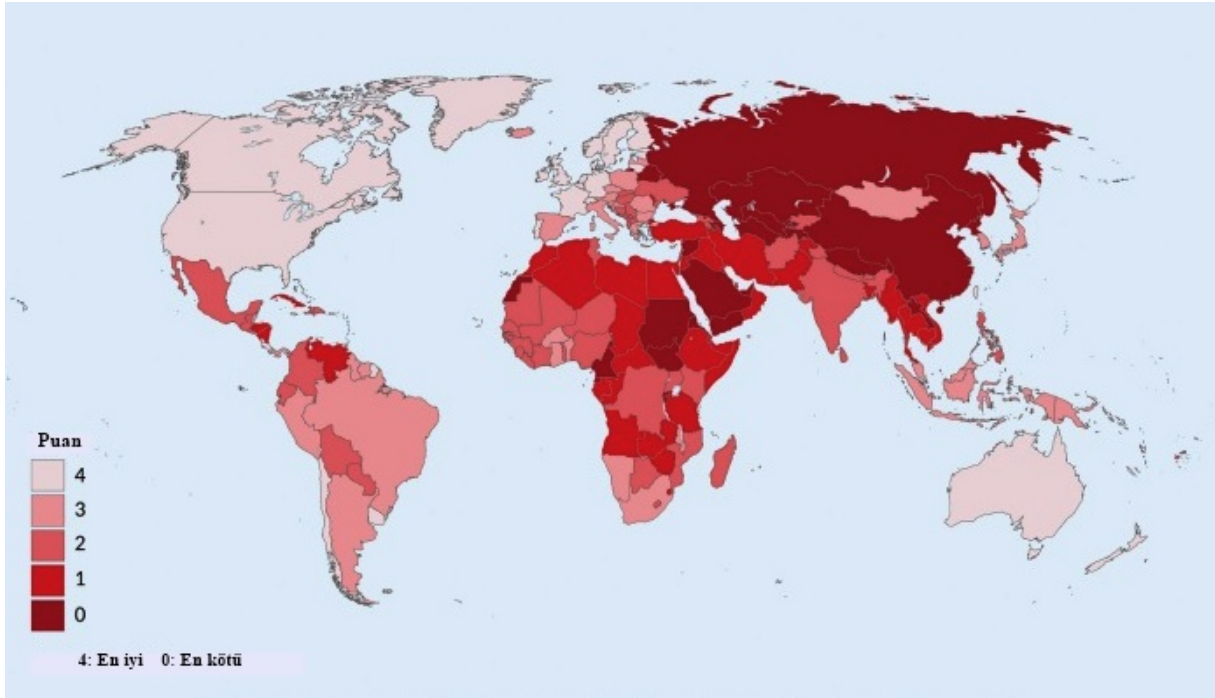
¹ bkz. Freedom House. (2020). Countries and Territories, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>, Global Freedom Status, <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2020> (Erişim tarihi: 25.03.2020).

² Bkz. The World Bank. GDP All Countries and Economies. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?most_recent_value_desc=true&view=map (Erişim Tarihi: 17.04.2020).

çevre ülkelerden Afganistan, Angola, Belarus, Libya ve Sudan ise özgür olmayan ülkeler kategorisini oluşturmuştur.

The Economist Intelligence Unit tarafından hazırlanan 2019 Demokrasi Endeksine³ göre Tablo 1’de özgür ülke kategorisinde yer alan Almanya ve Birleşik Krallık tam demokrasiye; ABD, Brezilya, Güney Kore, Hindistan, Japonya, Meksika ve Tunus ise kusurlu/hasarlı demokrasiye sahip ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısmen özgür ülke kategorisindeki Meksika da kusurlu demokrasinin görüldüğü ülkelerdendir. Diğer bir kısmen özgür ülke olan Bolivya ise melez rejime sahiptir. Özgür olmayan ülkeler kategorisinde bulunan Çin, Rusya, Afganistan, Angola, Belarus, Libya ve Sudan otoriter rejimlerken Türkiye ise melez/karma rejim olarak endekste yer almaktadır. Endeksteki ülkelerin demokrasi seviyelerini seçim süreci ve çoğulculuk, sivil özgürlükler, hükümet işleyişi, siyasi katılım ve siyasi kültür gibi unsurlar belirlemektedir (The Economist Intelligence Unit, 2020).

Şekil 3: Freedom House’a Göre Özgür ve Bağımsız Medya

Kaynak: (Repucci, 2019, s. 3).

Şekil 3 özgür ve bağımsız medyanın coğrafyası hakkında fikir vermekte, özellikle Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya medya özgürlüğü konusunda öne çıkan bölgeler olmaktadır. Rusya ve Çin gibi geniş topraklara yayılan ülkeler ise haritada

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. The Economist Intelligence Unit. (2020). Democracy Index 2019. <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

özgürlük ve bağımsızlık açısından medyanın en kötü durumda olduğu coğrafyayı temsil etmektedir.

Tablo 2: Merkez, Yarı Çevre ve Çevre Ülkelerde Özgür ve Bağımsız Medya

4	3	2	1	0
ABD	Brezilya	Hindistan	Türkiye	Çin
Almanya	Güney Kore	Meksika	Angola	Rusya
Birleşik Krallık	Japonya	Afganistan	Libya	Belarus
		Bolivya		Sudan
		Tunus		

4: En iyi 0: En kötü olmak üzere

Kaynak: (Repucci, 2019, s. 3'ten uyarlanmıştır).

Özgür ülke kategorisinde yer alan ülkelerin (bkz. Tablo 1) coğrafyaları ile özgür ve bağımsız medyanın yer aldığı coğrafyaların (bkz. Şekil 3) birbirleriyle paralellik gösterdiği, medyanın özgürlük ve bağımsızlık açısından en iyi durumda olduğu ülkelerinin Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da yani merkez ülkelerde bulunduğu (bkz. Tablo 2) görülmektedir. Özgür olmayan ülke kategorisinde bulunan ülkelerde -bazı yarı çevre ve çevre ülkelerin çoğunda- (bkz. Tablo 1) ise özgürlük ve bağımsızlık konusunda medyanın en kötü (bkz. Şekil 3 ve Tablo 2) durumda olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Merkez, Yarı Çevre ve Çevre Ülkelerde Demokrasi

Ülkeler	
Tam Demokrasi	Almanya, Birleşik Krallık
Kusurlu Demokrasi	ABD, Brezilya, Güney Kore, Hindistan, Japonya, Meksika, Tunus
Melez Rejimler	Türkiye, Bolivya
Otoriter Rejimler	Çin, Rusya, Afganistan, Angola, Belarus, Libya, Sudan

Kaynak: (The Economist Intelligence Unit, 2020, <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> adresinden uyarlanmıştır).

Medya ve demokrasi ilişkisi üzerinden merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerinin mevcut durumları incelendiğinde ise medyanın özgür ve bağımsız olduğu ülkelerin (bkz. Tablo 2) tam demokrasi ve kusurlu demokrasi kategorisinde (bkz. Tablo 3) bulunan ülkelerle hemen hemen örtüştüğü görülmektedir. Otoriterleşmeye meyilli demokrasi anlayışının mevzubahis olduğu melez rejimlerde basın özgürlüğünün dönemsel politikalardan etkilendiği, otoriter rejimlere sahip ülkelerde (bkz. Tablo 3) ise özgür ve bağımsız medyanın bulunmadığı, basın özgürlüğünün en kötü seviyede (bkz. Tablo 2) olduğu ülkelerle aynı coğrafyaları paylaştıkları söylenebilir.

Sonuç

Siyasi ve ekonomik güçleri sebebiyle modern dünya sisteminin merkezinde yer alan ülkelerle yarı çevreyi ve çevreyi oluşturan ülkelerin etki düzeyleri farklıdır. Sahip oldukları jeopolitik kodlar nedeniyle merkez ülkeler tesirler hiyerarşisinin en üstüne yerleşirken yarı çevre ve çevre ülkeler merkezin baskısı ve denetimi altında işlevlerini yerine getirmektedir. Tesirler hiyerarşisinin benimsenmesini kolaylaştıran araçlardan biri de merkezin sahip olduğu güçlü medya kuruluşlarıdır. Uluslararası bilgi ve enformasyon akışını ekonomik ve teknolojik üstünlüğü sayesinde kontrol eden merkezin dünya görüşünün ve jeopolitik tahayyüllerinin dolaşımı daha rahat gerçekleşmektedir.

Medyanın gücünü merkez ülkesinin gücü belirlemektedir. Demokrasi ve özgürlük endekslerinde üst sıralarda yer alan ülkelere ait medya kuruluşlarının küresel kamuoyuna ulaşması, kamuoyunu etkilemesi ve kendi değerlerini tanıtmaları siyasi ve ekonomik üstünlüklerinin yanında iyi bir itibara sahip olmaları nedeniyle daha kolay gerçekleşmektedir. Uluslararası medya hiyerarşisinin üstünde yer alan medya kuruluşları aracılığıyla kendileri için olumlu imaj oluşturmayı başarmış ve demokrasiye sahip ülkeler; antidemokratik, baskıcı ve kapalı ülkeler karşısında tasarlanmış gerçeklikleri yaymada daha başarılıdır. Bu nedenle haber, bilgi ve tasarlanmış medya içerikleri daha çok demokrasi ve özgürlüğün olduğu coğrafyalardan diğer coğrafyalara yayılır. Örneğin; dünyanın en etkili medya kuruluşları arasında yer alan CNN, AP, VOA ve Hollywood ABD'yi, BBC ve Reuters Birleşik Krallık'ı temsil ederken aynı zamanda belli değerleri ve medyada Batı'nın üstünlüğüne işaret eden medyanın jeopolitiğini de göstermektedir. Herhangi bir birey, toplum veya ülke hakkında küresel kamuoyuna ulaştırdıkları her türlü haberde kendi bakış açılarını yansıtan ve çoğunlukla taraflı olan medya kuruluşlarının jeopolitik tahayyüllerinde de taraflılığın olması muhtemeldir. Medyanın baskın Batılı jeopolitiği, kendisine uzak yani öteki olan coğrafyaların dost, düşman, egzotik veya tehlikeli mekânlar olarak tasarlanmasına yol açabilmektedir.

Basın özgürlüğü ve demokrasi ilişkisi üzerinden merkez, yarı çevre ve çevre kategorisinde yer alan ülkeler özelinde yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre; tam demokrasi ve kusurlu demokrasi kategorilerinde yer alan ülkelere ait medyanın daha özgür ve bağımsız olarak sınıflandırıldıkları görülmüştür. Otoriter rejimlerde ise sıkı bir denetim, baskı ve sansür söz konusu olduğu için özgür ve bağımsız medyaya rastlamanın mümkün olamayacağı düşüncesi öne çıkmıştır. Özetle; demokrasi ve özgürlük endekslerinde üst sıralarda yer alan Batılı ülkelere ait medya kuruluşlarının medya hiyerarşisinde de üst sıralarda yer aldıkları, bu nedenle jeopolitiğin tasarlanmasında merkez ülkelerinin sahip oldukları olumlu imajdan da faydalanarak daha etkili olabilecekleri saptanmış, özgür medyanın coğrafyasının medya hiyerarşisini de gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Extended Abstract

The relationship between geopolitics and media arises from the power of the media to design geopolitical realities. This power which varies depending on country characteristics is affected by political, economic, social and geopolitical factors. The geopolitics of the media indicates that the news, information, and fictionalized reality spread "from where" to the world. This study aimed to explain the geopolitics of media through freedom of the press and thus to show the media hierarchy.

The term of geopolitics focused on the impact of geography on politics. Geopolitics is a foreign policy analysis that argues that geography has an impact on political identity and action. Geopolitics is strategic information that the states need to control and organize people living in a certain geography. Geopolitics is the policies of the states to control the places and classify the masses. Geopolitics is visualized with maps, tables, and photographs. Geostrategy is geography-based strategies created by the states by making use of the information they obtain through geographical data. Geostrategy is the strategic management of geopolitical interests. Local, regional and global geopolitical codes are effective in the foreign policies of states. Geopolitical codes contain states' views on the world. Core-periphery discourse is a spatial metaphor. Wallerstein's modern world-system analysis points to a capitalist world economy, and within this system, states are hierarchically ordered as core, semi-periphery and periphery. The core is the countries that have the most say in global politics and economy. The semi-periphery consists of countries located between the core and the periphery. The periphery is dependent on core and it has the least impact in the global economic system. Core-periphery concepts were also used by the Dependency School. According to another approach that deals with the core-periphery relationship but examines the global news flow, the world is divided into the dominant center and the dependent periphery.

The geopolitics of media gives information about the role of the media in designed geopolitical realities as well as the geographies where the most effective media organizations are located, and shows the media hierarchy. Geopolitical codes lead to a hierarchy of effects. The media is used the establishment of power and effect hierarchy. Politicians and media elites benefit from the power of the media to design geopolitical realities. Practical, formal and popular geopolitical discourse produces representations of the other. Popular geopolitics is examined how geography is perceived by the masses through media and popular culture. Media is effective in the perception of time and space. Media creates its own virtual geography and community and produces images about the other. The influence of the media on the global level depends on the international power of the media. The power of international media can change according to the characteristics of the central country. The geopolitics of the media shows the media hierarchy. Some media organizations can have a privileged position by taking advantage of the political and economic advantages of the central countries. For example, media organizations such as CNN, BBC, Al Jazeera, Reuters, AFP, AP, TASS, VOA and BBC Radio hold the international news flow.

The media frame countries or geographies, and it offers ideas about people, places and incidents through representations. The media hierarchy lived from geopolitical superiority is also related to the regime of the countries. Media organizations of the countries identified with concepts such as democracy, freedom and prosperity have a greater impact on the global community. Freedom of the press is connected with freedom of thought and expression. Freedom of the press is the right to freedom of expression extended to cover media broadcasts. Freedom of the press is the feature of expressing thoughts and opinions freely in the public sphere by making use of the mass media necessary to include different opinions, inform the public and control the government. Media is considered as the fourth power after the legislative, executive and judicial in countries where democracy understanding is dominant. The media play a role in the building of an informed citizen which is essential for democracies. According to the political, social and cultural structure of societies can have a different understanding of democracy. Democracy organizes the relationship of the individual, community and state within the cultural texture and influenced by education, economics, language, religion and geographical conditions.

Freedom House is a think tank based in the US, and researches on democracy, political rights and freedoms and produces reports. Its purpose is to support and defend democracy. This think tank stands out with its "Global Freedom" and "Free and Independent Media" reports. In order to show that country characteristics affect the geopolitics of media, and media hierarchy the freedom situations of some core, semi-periphery and periphery countries are examined according to the "Global Freedom" index of Freedom House and descriptive analysis has made. Democracy, freedom and freedom of the press are interrelated with each other. According to Freedom House, US, Germany, the UK, Brazil, South Korea, India, Japan, Tunisia are free countries; Mexico and Bolivia partly free countries; China, Russia, Turkey, Afghanistan, Angola, Belarus, Libya and Sudan are in a category of not free countries. Free and independent media have the best condition in the US, Germany and the UK, and the worst condition in China, Russia, Belarus and Sudan. According to the Democracy Index 2019, Germany and the UK have full democracy. The US, Brazil, South Korea, India, Japan, Mexico and Tunisia have flawed democracy. Turkey and Bolivia have a hybrid regime; China, Russia, Afghanistan, Angola, Belarus, Libya and Sudan have authoritarian regimes. The geographies of the core, semi-periphery and periphery countries in the free country category and the geographies with free and independent media show parallelism with each other. Moreover, it is observed that the countries where the media are free and independent almost overlap with the countries in the category of full democracy and flawed democracy.

As a result, media is more free and independent in countries where democracy exists. Western media organizations that rank high in the democracy and freedom indexes are also in the top ranks in the media hierarchy. Media organizations that benefit from the positive image of the central countries are more effective in designing geopolitics.

Kaynakça

Boniface, P. (2018). *Herkes için jeopolitik*. M. Guaye ve F. B. Süverdem (çev.). İstanbul: Erdem Yayınları.

Brzezinski, Z. (2018). *Büyük satranç tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri*. Y. Türedi (çev.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Chandler, D. & Munday, R. (2018). *Medya ve iletişim sözlüğü*. B. Taşdemir (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Defay, A. (2005). *Jeopolitik*. İ. Yerguz (çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

- Dodds, K. (2007). *Geopolitics: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.
- Evans, G. & Newnham, J. (2007). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*. H. A. Utku (çev.). İstanbul: Gökkuşbu.
- Flint, C. (2006). *Introduction to geopolitics*. London: Routledge.
- Flint, C. ve Taylor, P. J. (2014). *Siyasi coğrafya: Dünya ekonomisi, ulus devlet ve yerellik*. F. Ereker (çev.). Ankara: Nobel Yayın.
- Freedom House. (2020). Countries and territories. 25.03.2020 tarihinde <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores> adresinden edinilmiştir.
- Freedom House. (2020). Global freedom status. 25.03.2020 tarihinde <https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fiw&year=2020> adresinden edinilmiştir.
- Freedom House. (ty.). About us. 26.03.2020 tarihinde <https://freedomhouse.org/about-us> adresinden edinilmiştir.
- Keane, J. (2015). *Medya ve demokrasi*. H. Şahin (çev.). (5. basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lacoste, Y. (2014). *Coğrafya her şeyden önce savaş yapmaya yarar*. S. Sezer (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- McQuail, D. ve Windahl, S. (2010). *İletişim modelleri: Kitle iletişim çalışmalarında*. K. Yumlu (çev.). (3. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. O. Akınhay ve D. Kömürcü (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Morley, D. & Robins, K. (2011). *Kimlik mekânları: Küresel medya, elektronik ortamlar ve kültürel sınırlar*. E. Zeybekoğlu (çev.). (2. basım) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Repucci, S. (2019). Freedom and the media 2019: A downward spiral. *Freedom House Report*. 24.03.2020 tarihinde https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/FINAL07162019_Freedom_And_The_Media_2019_Report.pdf adresinden edinilmiştir.

The Economist Intelligence Unit. (2020). Democracy index 2019. 27.03.2020 tarihinde <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> adresinden edinilmiştir.

Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. S. Öztürk (çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Tuathail, G. O. & Dalby, S. (1998). Rethinking geopolitics: Toward a critical geopolitics. G. O. Tuathail & S. Dalby (Ed.). *Rethinking geopolitics*. (pp. 1-15). London: Routledge.

Ural, Ş. (1999). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 40.1: 451-459. 26.03.2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/583879> adresinden edinilmiştir.

Wallerstein, I. (2016). *Bildiğimiz dünyanın sonu: 21. yüzyıl için sosyal bilim*. T. Birkan (çev.). (5. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Wallerstein, I. (2018). *Dünya sistemleri analizi: Bir giriş*. E. Abadoğlu ve N. Ersoy (çev.). (3. baskı). İstanbul: bgst Yayınları.